

بررسی اجمالی پیشینه واژه «صوفی» و خاستگاه‌های تصوف ایران در چهار قرن اول هجری

محمد بهرام‌زاده^۱

فائزه عقیقی^۲

چکیده

تصوف، وجه باطنی اسلام است که از سده نخست هجری به صورتی زاهدانه جلوه نمود و به مرور متحول و به عرفان نزدیک شد. تصوف در آغاز به شکلی فردگرایانه بود و به مرور از قرون سوم و چهارم هجری، سمت و سویی نظام‌مندانه به خود گرفت. از این دوره به بعد، تصوف و اصول آن به صورت کتاب، مدون و به قول عده‌ای از حال به قال تبدیل شد. نظرات مختلفی برای پیشینه و وجه تسمیه واژه «صوفی» بیان شده است. همچنین پژوهشگران در مورد خاستگاه‌های تصوف در ایران در قرون نخستین هجری نیز نظرات متفاوتی ارائه کرده‌اند. برخی آن را برگرفته از جوهره اسلام و برخی دیگر ریشه آن را در فرهنگ ایران پیش از اسلام می‌دانند. بعضی از پژوهشگران در زمینه تأثیرپذیری تصوف از عقاید مسیحیت و افکار بودایی، صابئی، گنوسی و نوافلاطونی استدلال‌هایی را نیز ارائه کرده‌اند. در این مقاله، با روش توصیفی-تحلیلی هر کدام از این نظریات به صورت اجمالی بررسی شده است. یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که تصوف، ریشه در یک خاستگاه مشخص ندارد و از تمامی اندیشه‌های زمان خود، بنا به میزان تناسب، تأثیر پذیرفته، اما در نهایت، ایران را بستری مناسب برای اعتلای خود یافته است.

کلید واژگان: تصوف، صوفی، ایران، عرفان، خاستگاه.

^۱ عضو هیئت علمی و معاون پژوهشی بنیاد ایران‌شناسی. mohammadbahramzade@gmail.com

^۲ دانشجوی دکتری ایران‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی و پژوهشگر بنیاد ایران‌شناسی (نویسنده مسئول). faezehaghighi59@gmail.com